

Wstęp

Lucyna Bakiera

Niekiedy rodzice, być może znużeni ciągłymi pytaniami dzieci typu *A czemu? A po co? Dlaczego?* hamują dziecięcą dociekliwość odwołując się do przysłowia, iż *ciekawość to pierwszy stopień do piekła*. Taki przekaz sugeruje, że o pewne kwestie lepiej nie pytać, gdyż uzyskana informacja może zaszkodzić. Bliższe jest mi przysłowie, że *bez ciekawości nie ma mądrości*. Jestem zdania, że rzetelna wiedza może być kluczem do lepszego życia. Dążąc do wymiany informacji i refleksji na temat rodzicielstwa, zainicjowaliśmy interdyscyplinarne ujęcie, które przy braku polskiego terminu nazywam parentologią (ang. *parent* – rodzic; gr. *logos* – mowa, rozum, nauka). Podjęta inicjatywa zaowocowała I Ogólnopolską Konferencją Parentologiczną. Odbyła się ona w dniach 15-16 maja 2019 roku w Instytucie Psychologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Data konferencji nie była przypadkowa. 15 maja ustanowiony jest przez Zgromadzenie Ogólne ONZ Międzynarodowym Dniem Rodziny. Tym samym wyrażamy przekonanie o podstawowej funkcji rodziców w konstituowaniu rodziny.

Warto zaznaczyć, że odpowiednikiem polskojęzycznego *rodzicielstwa* są dwa terminy w języku angielskim – *parenthood* i *parenting* (Hoghugh, 2004; Luster, Okagaki, 2005; McClain, Cere, 2013). Z reguły pierwsze pojęcie kojarzone jest z faktem posiadania potomstwa i pełnienia społecznej roli rodzica. Niekiedy utożsamiane jest ze stanem rodzicielskim (Labuzan-Lopez, 2015). Drugi termin nawiązuje raczej do szerokiego spektrum działań ukierunkowanych na zapewnienie dziecku warunków do rozwoju, a zatem kształtowania relacji z nim. Obydwa terminy odnoszą się do bycia czyimś rodzicem. Określenia *matka* i *ojciec* mają charakter relacyjny, istnieją w odniesieniu do innej osoby – dziecka. Uznanie siebie za rodzica wymaga przyjęcia (w sensie biologicznym i/lub społecznym) tej osoby za własne dziecko (Kornas-Biela, 2009). Proces ten otwiera szereg złożonych doświadczeń, które kształtują tożsamość jednostki i określają relacje między rodzicem a dzieckiem. Złożony charakter rodzicielstwa wynika głównie z wielopoziomowych odniesień, na które skła-

dają się jednocześnie doświadczać siebie jako rodzica, dziecka oraz innych osób w relacji z nim. Należy zatem zauważyć, że jest to układ trójstronny odnoszący się do dziecka, aktywności (lub jej braku) drugiego rodzica i indywidualnych doświadczeń jednostki, która dysponuje osobistym systemem znaczeń, potrzeb i możliwości (Bakiera, 2017). Matka jako kobieta i ojciec jako mężczyzna posiadają odrębne pragnienia, często niezależne od dążeń drugiego rodzica i dziecka. Nakładanie się tych trzech płaszczyzn powoduje, że w aktywności rodziców konfrontowany jest potencjał i dążenia każdej z osób, co rodzi ryzyko wewnętrznych napięć oraz zewnętrznych konfliktów.

Rola rodzicielska, będąca jednym z podstawowych obszarów aktywności człowieka dorosłego, opisywana jest w różnych dyscyplinach naukowych. Zasadne, wobec tego, wydaje się pytanie, które kierujemy do naukowców i praktyków z zakresu psychologii, nauk o rodzinie, pedagogiki, socjologii, prawa, demografii, teologii, medycyny, kulturoznawstwa: „co dziś staje się powszechnością, a co wyjątkiem w byciu rodzicem?” (Opozda, 2017, s. 20). Jest ono wyrazem zainteresowania codziennymi i unikatowymi doświadczeniami rodzicielskimi, które stanowią ważną sferę rozwoju jednostki (Bakiera, 2009, 2010; Harwas-Napierała, 2000, 2012; Rostowska, 2008; Tyszkowa, 2009).

Stosunkowo niewiele jest prac naukowych, które skupiają się na rodzicielstwie i wyraźnie analizują bycie rodzicem. Znacznie częściej podejmowana jest problematyka dzieciństwa, a funkcjonowanie rodziców jest raczej w tle, niejako służy zrozumieniu dziecka. Jednak skoncentrowanie wyłącznie na izolowanych czy fragmentarycznie zintegrowanych aspektach rodzicielstwa nie pozwala na całościowe ujęcie człowieka-rodzica. Zainteresowanie takie staje się szczególnie ważne w kontekście zmian społeczno-kulturowych, określanych jako „globalna rewolucja stylów życia” (Zaborowska, 2014, s. 83) i ujawniających postępujący indywidualizm (Gillies, 2005; Keller, Lamm, 2005). Ulrich Beck (2002) zauważa, że współczesny indywidualizm cechuje nowa etyka związana ze zobowiązaniami jednostki wobec siebie, a nie wobec wspólnoty. Tymczasem rodzinność i wspólnotowość opierają się na byciu razem i połączeniu więzi osobistą (Żurek, 2012). Choć funkcjonowanie rodzinne stale traktowane jest jako nieodłączny element natury człowieka określanej jako *homo familiaris* (Kawula, 2008), coraz silniej lansowana jest niezależność. Zdaniem Becka (2002) uwolnienie się jednostki od determinującego wpływu rodziny i zasad życia rodzinnego pojawiło się wraz ze wzrostem znaczenia aktywności poza rodziną oraz uniezależnianiem się rodziny nuklearnej od rodziny rozszerzonej. Dziś, w okresie wartości postmaterialistycznych (Inglehart, 2000), uważa się, że maleje ranga tradycji i rodziny, a wyborom życiowym osób dorosłych towarzyszy przekonanie, iż autokreacja człowieka dorosłego nie może być określona przez pryzmat obciążających ról społecznych (Giddens, 2006). Uwalnianie się jednostki z sieci relacji społecznych poszerza

jej wolność, ale równocześnie staje się źródłem lęku. W ten sposób zależność od rodziny zastępowana jest zależnością od instytucji, rynku pracy czy konsumpcji. A przecież „rodzicielstwo nie jest sprzeczne z procesem indywidualizacji, lecz przeciwnie, może stanowić jego podstawowy wymiar” (Olcoń-Kubicka, 2009, s. 37). Prawidłowe relacje w rodzinie stwarzają sposobność do ujawniania wzajemnego wsparcia o zróżnicowanym charakterze (Canavan, Pinkerton, Pinkerton, Dolan, 2016; Schechter, Davis, 2007), a „rodzice przez swoją miłość dają dziecku możliwość rozwoju” (Braun-Gałkowska, 2008, s. 154). Również dorosłe dzieci, będąc ważnym źródłem wsparcia dla rodziców, mogą stać się figurami przywiązania (Merz, Schuengel, Schulze, 2008). Spotkania rodzinne naznaczone autentycznym wzajemnym zainteresowaniem pozwalają ująć interakcje międzygeneracyjne w aspekcie rozwojowej komplementarności pokoleń w rodzinie (Bakiera, 2010).

Tytuł książki odwołuje się do wieloaspektowego ujęcia rodzicielstwa, czemu wyraz dają poszczególne rozdziały skomponowane w cztery części monografii. W części pierwszej przedstawiono wstępne rozważania zaproponowane przez psychologów i literaturoznawcę. Rozdziały te są pochodną wykładów plenarnych zaprezentowanych podczas I Ogólnopolskiej Konferencji Parentologicznej przez Hannę Liberską, Agatę Janiak i piszącą te słowa.

Część drugą tworzą rozdziały, w których omówiono współzależność funkcjonowania rodziców i dzieci. Problemy międzypokoleniowej zależności w aspekcie rozwojowym analizuje Karolina Appelt, natomiast Dorota Kornas-Biela skupia się na rozwoju moralnym, ujmując go w kategoriach kształtowania przez rodziców inteligencji moralnej dziecka. O autonomicznej i kontrolowanej motywacji rodzicielskiej w terminach teorii samostanowienia oraz o stosowaniu praktyk rodzicielskich w zależności od typu i nasilenia motywacji rodzicielskiej pisze Małgorzata Święcicka w kolejnym rozdziale tej części. Wyniki badań na temat znaczenia rodziców w międzypokoleniowej transmisji wartości prezentują w następnym rozdziale Anna Czyżkowska i Katarzyna Kwiatkowska. Dalej, Marzanna Farnicka i Rafał Chrebela, dokonując metaanalizy dotychczasowych wyników badań, wskazują na związki między sposobem pełnienia ról rodzicielskich a inteligencją emocjonalną dzieci. Część drugą zamyka rozdział autorstwa Magdaleny Błażek i Aleksandry Lewandowskiej-Walter poświęcony sytuacji okołorozwodowej, w której konflikt rodzicielski generuje specyficzne problemy dziecka.

Kolejna część, trzecia, poświęcona jest zróżnicowanym doświadczeniom rodzicielskim. Obejmuje ona osiem rozdziałów. W pierwszym z nich Maria Kaźmierczak, Paulina Pawlicka, Ariadna Łada i Paulina Anikiej prezentują konstrukt responsywności rodzicielskiej i metody jej badania, ze szczególnym skupieniem na Skali Wrażliwości Ainsworth. Arkadiusz Wąsiński w kolejnym rozdziale przedstawia rodzicielstwo adopcyjne przez pryzmat

autokreacji małżonków bezdzietnych. Z kolei Julita Wojciechowska analizuje praktyki rodzicielskie związane z karmieniem, które kształtują środowiskowe uwarunkowania samoregulacji redukującej ryzyko otyłości. Problematyka zachowań jedzeniowych dzieci w kontekście oddziaływań rodziców omawiana jest również przez Beatę Ziółkowska, która analizuje zadania rodzicielskie w profilaktyce syndromu gotowości anorektycznej. Inny aspekt funkcjonowania rodziców – ich kompetencje wychowawcze – omawia Agata Piasecka w kolejnym rozdziale na podstawie badań rodziców dzieci uczęszczających na socjoterapię. Wizja rodzicielstwa jest tematem rozdziału autorstwa Kamila Janowicza, który dzieli się z Czytelnikami dylematami związanymi z możliwością badania wyobrażeń na temat rodzicielstwa. Kolejne dwa rozdziały odnoszą się do prawnych aspektów rodzicielstwa. Agnieszka Kwiecień-Madej wskazuje na niektóre aspekty dotyczące ojcostwa dziecka poczętego, a Krzysztof Świątczak podejmuje problem zakazu kar fizycznych wobec dzieci.

Czwarta część pracy poświęcona została trudnościom w realizacji roli rodzicielskiej. W rozdziale otwierającym ten fragment monografii Iwona Grzegorzewska skupia się na zaburzeniach psychicznych rodziców, które wraz z osłabioną relacją rodzica z dzieckiem stanowią poważny czynnik ryzyka nieprawidłowości w rozwoju dziecka. Inną trudność w funkcjonowaniu rodziców omawia Ewa Włodarczyk, a mianowicie uzależnienie matki od alkoholu. Przeprowadzone badania pozwalają Autorce na konkluzję o konstruktywnym znaczeniu terapii uzależnienia od alkoholu dla refleksji nad macierzyństwem i tworzenia nowej koncepcji siebie jako matki. Kolejne trudności doświadczane przez rodziców rozważa Joanna Matuszczak-Świ-goń. Na podstawie rozmów z pacjentkami onkologicznymi Autorka wskazuje na zróżnicowane problemy wynikające z łączenia roli matki i pacjentki oraz adaptacyjne i nieadaptacyjne strategie podejmowane przez kobiety wobec stojących przed nimi wyzwań. Niepełnosprawność dziecka jest tematem następujących dwóch rozdziałów. Anna Szudra-Barszcz z perspektywy filozoficzno-pedagogicznej koncentruje się na sytuacji rodziców dziecka ze spektrum autyzmu, natomiast Anna Jazłowska – matek i ojców dzieci z zespołem Downa. W dalszym rozdziale Agnieszka Kilińska-Pękacz omawia prawne przesłanki ograniczenia, zawieszenia lub pozbawienia władzy rodzicielskiej w kontekście osadzenia rodzica w zakładzie karnym oraz problemy związane z utrzymywaniem więzi z dzieckiem pomimo rozłąki. W ostatnim rozdziale Kornelia Wyjadłowska podejmuje problem socjalizacji dzieci wychowywanych przez lesbijki.

Spektrum poruszanej w książce problematyki jest szerokie, a zaproponowane ujęcia nie odwołują się do spójnego paradygmatu. Zgodnie z naszą deklaracją, podejmujemy próbę integrowania wiedzy, aczkolwiek na ten mo-

ment jesteśmy na etapie swoistej kwerendy. Ustalamy, jak rodzicielstwo jest opisywane i wyjaśniane przez naukowców, aby wspierać działania rodziców. Wydaje się bowiem, że dotychczas polityka rodzinna, która za pomocą regulacji prawnych ingeruje w życie rodzinne (np. poprzez system zasiłków, podatków, urlopów wychowawczych) jest bardziej uzależniona od układów politycznych i nie stanowi wystarczającego wsparcia dorosłych w rolach rodzicielskich. Obok postulatów, aby zwiększać udział państwa w działaniach na rzecz prokreacji i wychowania dzieci (Strzelecki, 2003), konieczne jest kształtowanie świadomości dorosłych dotyczącej ich potencjału rozwojowego wynikającego z rodzicielstwa. Jak zauważa G. Scott Wooding (2005) współczesne rodzicielstwo, realizowane pomiędzy różnymi zobowiązaniami, wymaga pomocy tak, aby dorośli nauczyli się dawać dzieciom to, czego one potrzebują najbardziej – czasu i uwagi rodziców. Dostrzeżenie współzależności rozwoju rodziców i ich potomstwa zobowiązuje profesjonalistów do poszukiwania czynników optymalizujących funkcjonowanie dorosłych i ich dzieci (Aronson, Weiner, 2007; Bakiera, 2009; Zvara, Mills-Koonce, Heilbron, Clincy, Cox, 2015).

Serdecznie dziękuję Pani Profesor Marii Braun-Gałkowskiej za podjęcie trudu zrecenzowania pracy. Nieocenione są wszelkie uwagi krytyczne oraz słowa wsparcia utwierdzające nas w przekonaniu o znaczącej roli parentologii.

Bibliografia

- Aronson, M., Weiner, M.B. (2007). *Aging Parents, Aging Children: How to Stay Sane and Survive*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Bakiera, L. (2009). Generatywność rodziców jako wartość rozwojowa rodziny. W: B. Harwas-Napierała (red.), *Rodzina jako wartość w rozwoju człowieka* (s. 59-90) Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Bakiera, L. (2010). Developmental complementarity of generations in family. W: E. Rydz, D. Musiał (red.), *The Psychology of Human Development – Selected Issues* (s. 27-47). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Bakiera, L. (2017). Doświadczanie rodzicielstwa i doświadczenia rodzicielskie. Propozycja konceptualizacji. *Psychologia Rozwojowa*, 22(2),1-31.
- Beck, U. (2002). *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Braun-Gałkowska, M. (2008). *Psychologia domowa*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Canavan, J., Pinkerton, J., Pinkerton, J., Dolan, P. (red.), (2016). *Understanding Family Support. Policy, Practice and Theory*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Giddens, A. (2006). *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Gillies, V. (2005). Raising the „meritocracy”: Parenting and the individualization of social class. *Sociology*, 39(5), 835–853.
- Harwas-Napierała, B. (2000). Wybrane aspekty wspomaganie rozwoju dorosłych. W: B. Kaja (red.), *Wspomaganie rozwoju. Psychostymulacja. Psychokorekcja* (s. 56–65). Bydgoszcz: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Harwas-Napierała, B. (2012). *Dorostłość jako spełnienie. Drogi i zagrożenia rozwoju człowieka w okresie dorostłości*. Kraków: Wydawnictwo LIBRON.
- Hoghugh, M. (2004). Parenting. An introduction. W: M. Hoghugh, N. Long (red.), *Handbook of parenting. Theory and research for practice* (s. 1–18). Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
- Inglehart, R. (2000). Globalization and postmodern values. *The Washington Quarterly*, 23, 215–228.
- Kawula, S. (2008). Rodzina współczesna: przeobrażenia i przyszłość. W: A.W. Janke (red.), *Wychowanie rodzinne w teorii i praktyce. Rozwój pedagogicznej orientacji familiologicznej* (s. 27–39). Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne AKAPIT.
- Keller, H., Lamm, B. (2005). Parenting at the expression of sociohistorical time: The case of German individualisation. *International Journal of Behavioral Development*, 29(3), 238–246.
- Kornas-Biela, D. (2009). *Pedagogika prenatalna – nowy obszar nauk o wychowaniu*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Labuzan-Lopez, E. (2015). What is the difference between parenting and parenthood? <https://www.erikalabuzanlopeztherapy.com/>, [dostęp: 11.07.2019].
- Luster, T., Okagaki, L. (2005). *Parenting: an ecological perspective*. Mahwah, New York: Routledge.
- McClain, L.C., Cere, D. (2013). *What is parenthood? Contemporary debates about the family*. New York: NY University Press.
- Merz, E.M., Schuengel, C., Schulze, H.J. (2008), Inter-generational relationships at different ages: an attachment perspective. *Ageing and Society*, 28, 717–736.
- Olcoń-Kubicka, M. (2009). Rola Internetu w powstawaniu nowego modelu macierzyństwa. W: M. Sikorska (red.), *Być rodzicem we współczesnej Polsce. Nowe wzory w konfrontacji z rzeczywistością* (s. 34–61). Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Opozda, D. (2017). Zróżnicowane rodzicielstwo – zarys refleksji. W: D. Opozda, M. Leśniak, (red.), *Rodzicielstwo w wybranych zagadnieniach pedagogicznych* (s. 19–28). Lublin: Wydawnictwo Episteme.
- Rostowska, T. (2008). Rodzina jako źródło doświadczeń indywidualnych człowieka. W: H. Wrona-Polańska, G. Rudkowska, L. Wrona (red.), *Człowiek – rodzina – kultura. Szkice psychologiczne* (s. 8–20). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Schechter, D.S., Davis, B.E. (2007). Parenting in time of crisis. *Psychiatric Annals*, 37(6), 423–428.
- Strzelecki, Z. (2003). Europa – Polska: stan i perspektywy demograficzne w latach 1980–2050. *Matężństwo i Rodzina*, 3, 3–7.
- Tyszkowa, M. (2009). Jednostka a rodzina: interakcje, stosunki, rozwój. W: M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa, *Psychologia rozwoju człowieka* (s. 124–150). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Wooding, G.S. (2005). *The Parenting Crisis: Parenting Today's Teenagers*. Allston: Fitzhenry and Whiteside.
- Zaborowska, A. (2014). Współczesna rodzina – kryzys czy przemiana? W: M. Brzeziński, J. Jęczeń (red.), *Tożsamość i postawność rodziny* (s. 71–84). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Zvara, B.J., Mills-Koonce, W.R., Heilbron, N., Clincy, A., Cox, M.J. (2015). The interdependence of adult relationships quality and parenting behaviours among African American and European couples in rural, low-income communities. *Infant and Child Development*, 24(3), 343–363.
- Żurek, A. (2012). Rodzinność i nierodzinność w polskim społeczeństwie. W: B. Więckiewicz, M. Klimek (red.), *Współczesna rodzina w dobie przemian społeczno-kulturowych* (s. 117–133). Lublin: Wydawnictwo KUL.